

דף שבועי

פרשת וישלח, תשפ"ג, מספר 1498

מדוע נפטרה דבורה מינקת רבקה? משה וילינגר

וַיִּתְּנוּ אֶל יַעֲקֹב אֶת כָּל אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד אֲשֶׁר בְּיָדָם – של עבדים שהסתירו מבית שכם, וגם התרפים שביד רחל; ואת הנזמים אשר באזניהם – שהיה בהן צורת עבודה זרה. מכאן שנו רבותינו: המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח, לפי שהן אסורין בהנאה שנאמר (דב' ז:כו): "כִּי תָרַם הוּא" (שכל טוב [בובר] בר' לה:ד).

מהמדרש הזה למדים שמנהג מקובל היה לעשות תבניות עבודה זרה על גבי הנזמים. הדברים מקבלים אישוש וביסוס מממצאים ארכיאולוגיים. במסגרתם נמצאו תכשיטים עתיקים הבנויים בדמות פסלונים זעירים, והם שימשו לקמיעות ולעבודה זרה.³ ועוד, ממדרשים אחרים למדים שהיה מקובל לרקום שמות וצורות עבודה זרה גם על גבי הבגדים,⁴ ויש בכך כדי להסביר את בקשת יעקב ממשפחתו: "וַיִּתְּנוּ אֶל שְׂמַלְתֵיכֶם" (בר' לה:ב).

מכאן ברור, אם כן, מדוע הסירו בני משפחת יעקב גם את הנזמים אשר באזניהם.

כדי להבין טוב יותר את דרישות יעקב לפני הקמת המזבח ואת סמיכות פטירתה של דבורה, נבקש להשוות את סיפור הקמת המזבח בבית אל למעמד קבלת התורה בסיני ולחטא העגל אשר בא לאחוריו. השוואת שני הסיפורים מבוססת על קישור תוכני ולשוני ביניהם. בעזרת השוואה זו נוכל להבין טוב יותר את השתלשלות האירועים בשני הסיפורים גם יחד.

לאחר שיעקב בונה מזבח בבית אל, התורה מספרת לנו: "וַתָּמָת דְּבֹרָה מִיִּנְקַת רַבְקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת לְבַיִת אֶל תַּחַת הָאֱלוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלוֹן בְּכוֹת" (בר' לה:ח).

פסוק זה נראה תלוש מההקשר שבו הוא מובא; הוא מופיע מייד לאחר שיעקב בונה מזבח בבית אל, ולפני ברכת ה' ליעקב והחלפת שמו לישראל. הפסוק גם מפתיע, מאחר שהתורה לא סיפרה לנו עד עתה דבר על דבורה, מינקת רבקה. אין בו גם תיאור של נסיבות פטירתה של דבורה.

בשורות הבאות נבקש להציע הסבר לפטירתה של דבורה ולהשיב על שאלת מיקומו של הפרט הזה בפרשתנו.

לאחר פרשת שכם ודינה, יעקב מצטווה להקים מזבח בבית אל. קודם להקמת המזבח יעקב מבקש ממשפחתו שלוש בקשות: האחת, להסיר את אלוהי הנכר.¹ השנייה, להיטהר. השלישית להחליף את השמלות. בתיאור המעשה בפועל נכתב: "וַיִּתְּנוּ אֶל יַעֲקֹב אֶת כָּל אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֵת הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנוֹתֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֱלֹהֵי אֲשֶׁר עִם שְׂכָם" (בר' לה:ד). כלומר, נוסף על הסרת אלוהי הנכר נכתב שמשפחת יעקב מסירה גם את הנזמים אשר באזניהם, מעשה שלכאורה לא התבקשו לעשות.²

כאמור, לבקשת יעקב, בני ביתו מוסרים לו את אלוהי הנכר שבידיהם וגם את הנזמים. העובדה שמשפחת יעקב מסירה גם את הנזמים מלמדת שהיה בנזמים משהו מאלוהי הנכר. ואכן, ממדרשי חז"ל עולה, כי עובדי עבודה זרה חרטו צורות או את שמות האלילים על גבי תכשיטיהם ובגדיהם. כך למשל:

3 פירוש עולם התנ"ך בראשית עמ' 197: "בדומה לתכשיטים אחרים, היו הנזמים עשויים תכופות בדמות פסלונים זעירים, ששימשו גם כקמיעות". בארמית הנזם נקרא "קדשא" כלומר דבר קדוש, וכך תרגם אונקלוס.

4 במדרש אחר, המספר על המן, מתואר שילוב צלם לעבודה זרה בבגדים: "אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו' – וצוה המלך שיהו כורעים ומשתחויים לו, מה עשה המן? עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לעבודת כוכבים" (אסתר רבה [וילנא], פרשה ז).

* עו"ד משה וילינגר עובד בפרקליטות המדינה, בעל תואר ראשון ושני במשפטים באוניברסיטת בר-אילן.

המאמר מוקדש לחיים וילינגר, לרגל נישואיו עם יהודית דברת. שייזכו להקים יחד בית נאמן בישראל.

1 באשר לשאלה כיצד היו בבית יעקב פרטי עבודה זרה, נפנה לפרק ל"ד שבו מתואר שבני יעקב לקחו את רכושם של בני שכם (פס' כז-כט).

2 פסוק לא מפרט שמשפחת יעקב נטהרו והחליפו בגדיהם. באשר לכך נציין כי פעמים רבות, כשמופיעה רשימה של מספר ציוויים או תיאורים, דרך התורה היא לחזור רק על הפריט הראשון ברשימה (השוו לדוג' שמ' יח:כא-כה).

הפסוקים מבקשים לרמוז לנו על הקשר בין מות דבורה לפרטי העבודה הזרה שבמקום קבורתה. יעקב טומן את אלוהי הנכר 'תחת האלה' ודבורה נקברת 'תחת האלון' (אלון הוא הזכר של אלה). הלשון הדומה רומזת על קשר בין הטמנת אלוהי הנכר לקבורת דבורה.⁶

נבקש לסיים את דברינו ברעיון שעומד בבסיס העניין. ראינו שיעקב טורח להסיר כל זכר של עבודה זרה מביתו קודם להקמת המזבח ל-ה', למרות שלא נצטווה במפורש לעשות כן. יעקב הבין שאין זה ראוי להקים מזבח ולזכות להתגלות ה' במקום שיש בו עבודה זרה ושיקוצים; המזבח שמוקם בבית אל אינו יכול להיות מוקם במקום שיש בו עבודה זרה. הרעיון שעומד בבסיס דברים אלו הוא שאין מלכות ה' נוגעת במלכות זרה. גם בעניין זה נוכל להקביל את מעשיו של יעקב למעשיו של משה במכת ברד. לאחר תחנונו של פרעה בפני משה, הלך משה לבקש מה' להפסיק את הברד, וכך נכתב בפסוק: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כִּצְאֹתִי אֶת הָעֵיר אֲפֹרֶשׁ אֶת כָּפִי אֶל ה' הַקְּלוֹת יִחְדְּלוּ וְהַבְּרַד לֹא יִהְיֶה עוֹד לְמַעַן תִּדְעֶה כִּי לֵה' הָאֱרֶץ" (שם' ט:כט). רש"י מסביר: "כצאתי מן העיר, אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהייתה מלאה גלולים". משה הבין שאין זה נכון להתפלל ל-ה' במצרים המלאה בשיקוצים ועבודה זרה. בדומה לכך, לאחר חטא העגל מסופר: "וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת הָאֶהָל וְנָטָה לּוֹ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה הֵרַחֵק מִן הַמַּחֲנֶה וַיִּקְרָא לּוֹ אֶהָל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְקֵשׁ ה' יֵצֵא אֶל אֶהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר מַחוּץ לַמַּחֲנֶה" (שם' לג:ז). משה הרחיק את אוהל מועד, שבו התגלה לו ה', ממחנה בני ישראל הנגוע בעבודה זרה.

יעקב ומשה הבינו שאין מקום להתגלות ה' במקום של עבודה זרה. אם כך, המסר שעולה ממותה של דבורה הוא שעבודת ה' מחייבת טוטאליות, ואין מקום לפסוח על שתי הסעיפים (מל"א יח:כא).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

6 במדרש נכתב: "ותקבר מתחת לבית אל – במקום קדוש, מלמד שזכותה גרמה לה להקבר שם" (פסיקתא זוטרתא [לקח טוב] בר' לה:ח). נבקש להציע, שהמדרש נוקט בלשון סגי נהור, וכוננתו שמעשיה גרמו לקבורתה במקום של עבודה זרה.

בכל הקשור לדמיון הלשוני נציין את הבולט שבהם, והוא: "נִזְמִי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאֲזִינְיָהֶם" (שם' לב:ג) במקביל ל"הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאֲזִינְיָהֶם" (בר' לה:ד).⁵

בדומה להכנת משפחת יעקב לפני הקמת המזבח בבית אל, גם בני ישראל מצווים להיערך לפני קבלת התורה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקַדְּשֵׁתֶם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבָסוּ שְׂמֹלֹתֵם" (שם' יט:י). מכאן, שקודם לקבלת התורה ה' מצווה את בני ישראל לבצע שתי פעולות: האחת – להתקדש, השנייה – לכבס את בגדיהם. בני ישראל נשמעו לצווי; משה קידש את העם והעם כיבס את בגדיו (שם' יט:יד).

עם זאת, למרות הקווים המשותפים בין שני הסיפורים, ניתן להבחין בשני הבדלים משמעותיים. האחד, בני משפחת יעקב נדרשו להחליף את בגדיהם, בעוד שבני ישראל נדרשו רק לכבס את בגדיהם. השני, בני משפחת יעקב הסירו את אלוהי הנכר, ובתוך כך את הנזמים שעליהם היו מוטבעים שמות של עבודה זרה, בעוד שבני ישראל לא נצטוו לעשות כן.

התמונה העולה מהשוואה בין הסיפורים מלמדת שעם ישראל לא נדרש קודם לקבלת התורה להסיר באופן מלא את אלוהי הנכר שהביא ממצרים גם על גבי בגדים ונזמים. עניין זה יכול אולי להסביר את בקשת אהרון מבני ישראל למסור לו את נזמי הזהב לפני שהוא מקים מזבח ומכריז 'חג לה' מחר' (שם' לב:ב-ה).

השוואה בין הסיפורים מאפשרת לנו להבין מדוע מייד לאחר הקמת המזבח בבית אל, התורה מספרת לנו על מות דבורה. לאחר ירידת משה מן ההר, באו בני שבט לוי והרגו כשלושת אלפים איש מעם ישראל (שם' לב:כח). בהקבלה לסיפור שלנו נבקש להציע, שכשם ששלושת אלפים מבני ישראל נהרגו בשל העובדה שעבדו עבודה זרה לעגל הזהב, כך נפטרה דבורה מינקת רבקה, מאחר שלא צייתה לבקשת יעקב להסיר את אלוהי הנכר ונותרה באמונתה האלילית. כנראה שדבורה לא יכלה להשתחרר ממנהגי בית אביה, והמשיכה להחזיק באמתחותיה אלוהי נכר. מסיבה זו, מייד לאחר שהקים יעקב מזבח, מתה דבורה, ורק לאחר מותה יכול היה ה' להתגלות ליעקב: "וַיֵּרָא אֶל-לְהִים אֶל יַעֲקֹב" (בר' לה:ט).

5 דמיון לשוני נוסף בין הסיפורים, לדוגמה: "תחת ההר" (שם' לב:יט) למול: "תחת האלה" (בר' לה:ד); "ויבן מזבח לפניו ויקרא" (שם' לב:ה) למול: "ויבן שם מזבח ויקרא" (בר' לה:ז); "ויתאבלו" (שם' לג:ד) למול: "ותמת... אלון בכות" (בר' לה:ח); "ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים" (שם' לב:א) למול: "ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל" (בר' לה:א); "אשר ילכו" (שם' לב:א) למול: "אשר הלכתי" (בר' לה:ג); "לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיך ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה" (שם' לג:א), למול: "ואת הארץ אשר נתתי לאבותיך וליצחק לך אתננה וליזרעך אחריך אתן את הארץ. ויעל מעליו אלהים" (בר' לה:יב-ג).